

Проблеми фізичного виховання у творчій спадщині українських педагогів (друга половина XIX – початок XX ст.)

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича (м. Чернівці)

Постановка проблеми. Фізичне виховання – один із найважливіших і найпроблематичніших чинників виховання особистості в історії зарубіжної й української педагогіки. Такий його статус цілком закономірний на тлі аналізу педагогіки як галузі знань, яка вивчає особливості підготовки громадян певної держави відповідно до рівня її розвитку формування фізичних якостей та ставлення до здоров'я молодих поколінь. За останні десятиріччя в умовах радикальної мінливості українського суспільства система фізичного виховання школярів у закладах освіти функціонувала завдяки накопиченому нею за попередні роки досвіду й сформованим тенденціями.

Водночас соціально-економічні зміни ініціюють нові вимоги до змісту, форм, методів і засобів розв'язання завдань фізичного виховання. Тож посилюється увага до вивчення здобутків педагогів минулих сторіч, коли закладалися підвалини фізичного виховання як соціально-педагогічної системи і зароджувалась її методологія в руслі основної державницької мети: створити і забезпечити необхідні умови для фізичного розвитку кожної молодої людини відповідно до запитів у соціумі з урахуванням її інтересів і потреб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі дослідники проблем, дотичних до фізичного виховання школярів, щораз наполегливіше спонукають до пошуку відповідей на злободенні питання в спадщині історико-педагогічної думки (Л. Березівська, Я. Вовк, І. Воробець, С. Дмитренко, Т. Палагнюк, Н. Побірченко, Є. Приступа, С. Руснак, І. Філіпчук та ін.).

Мета дослідження – проаналізувати стан дослідженості проблем фізичного виховання в спадщині українських педагогів досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погляд на фізичне виховання школярів як на систему, яка постійно еволюціонує і розширює свій соціальний та функціональний статус, ґрунтується на усвідомленні того, що її розвиток детерміновано запитами соціуму та становищем європейської наукової думки. Педагоги України, попри всі соціально-економічні й територіально-адміністративні процеси геополітичного простору досліджуваного періоду, завжди працювали в контексті прогресивних освітніх тенденцій. Отож історія зародження й розвитку теорії та практики фізичного виховання на Буковині – це шлях постійного долаття політичних перешкод і заборон, оскільки українська система освіти в регіоні формувалася загалом у несприятливих умовах. Загальне становище Буковини другої половини XIX – початку XX ст. сформувало певні передумови для запозичення творчого доробку педагогів з фізичного виховання в теоретичному й методично-організаційному аспектах. Регіон, який належав Австрії, працював за досить ліберальною конституцією 1867 р. з дещо пом'якшеними поправками її змісту 1907 р. Показовим є § 17 Конституції, а саме: "...висказує цілковиту свободу науки і єї наукування, розширяє єї не лиш університети але также і народні школи" [5, 61].

Події 1848–1849 рр. стали початком реформування освітньої галузі в значній частині Європи, стимулювали й активізували розвиток національної науки, культури й освіти. Власне, з цього часу посилюється функціонування української мови в педагогічних колах, що робить праці вчених доступними для широкого загалу [3, 256].

Показовими вважаємо ті факти, які свідчать про розвиток педагогічної лексики в регіоні у європейському контексті. Це утверджує нас у наявності контактів між представниками різних освітніх систем, у їхній взаємодії з освітянами різних країн та функціональній проникненості теорій й практики не лише фізичного, а й інших вагомих чинників виховання. Безперечно, ліберальна мовна політика в освіті краю сприяла функціонуванню української мови та зміцненню її статусу. Як зазначав І. Франко: "Науковий рух в українській літературі можливий лише в Австрії. У Росії ... зберігається суворий порядок щодо суто наукових праць" [7, 17].

Теоретичні положення європейської педагогічної думки, а також доробок російських і українських учених прислужилися розвитку теорії та практики фізичного виховання на Буковині. У досліджуваній період фізичне виховання як чинник формування особистості щораз частіше розгля-

дається відомими українськими педагогами в різних аспектах. Проблеми фізичного виховання виносять на рівень актуальності інші чинники (розумове, моральне, релігійне, естетичне тощо) у книгах, підручниках, епістолярії, навчальних програмах тощо. Спільним для більшості з них є визнання фізичного виховання як важливого складника оздоровлення дітей і молоді, нації загалом.

Водночас у досліджуваній період медичні й психолого-педагогічні аспекти лише зрідка оприлюднювались у періодиці. До науково значущого здобутку відносимо працю А. Волошина “О соціальному вихованню”. Відомий український педагог уперше класифікує соціально-педагогічні інституції, які вже почасти сформувалися наприкінці XIX ст. Саме він обстоював думку про те, що український народ ніколи не був сповна задоволений становищем виховної системи, її інституціями й ставленням офіційних кіл до вирішення його життєважливих проблем. Однак, зазначав педагог, це не стільки шкодило, скільки стимулювало пошуки шляхів, способів, засобів виховання молодого покоління [1, 41].

Школи для матерів покликані були навчати їх правильно турбуватися про нормальний фізичний розвиток дітей. Для цього їх ознайомлювали з основами правильного харчування, формували навички догляду за немовлятами.

До найважливіших форм організації фізичного виховання А. Волошин відносив ігри, гімнастику, фізичну працю. Навантаження на дітей регулювали медичні працівники, які систематично оглядали дітей і дбали про їхнє оздоровлення. Педагог неодноразово наголошував, що такі школи набули поширення у Франції (“школи вільного повітря”), в Англії та в Італії (“огородні школи”), в США та в інших країнах [1, 45].

За глибоким переконанням А. Волошина, всі чинники виховання, у т. ч. держава, повинні насамперед дбати про здоров'я дітей та молоді. З метою популяризації навичок здорового способу життя педагог формулював методичні рекомендації для вчителів і батьків, наголошував на найефективніших методах і найдоцільніших формах організації фізкультурної роботи.

Фізичну культуру педагог розглядав у неподільній єдності із іншими чинниками формування загальної культури особистості. Він був одвертим прихильником її національного змісту. Цінність фізичного виховання полягала, на його думку, не лише у зміцненні здоров'я й попередженні захворювань, а й у зміцненні духу кожної особистості. Отож у навчальних програмах фізичне виховання повинно було посісти чільне місце як обов'язкова структура. Задля цього, аналізуючи освітні системи різних країн, педагог наводив переконливі аргументи на користь фізичного виховання.

Особливо поширеними в тодішніх школах Європи були гімнастичні системи. Їхня методика з чітко вираженим національним колоритом привертала увагу широкої педагогічної громадськості. Знаними були шведська, німецька, англійська, гімнастичні системи, які, на думку А. Волошина, можуть ефективно використовуватися в українській школі.

До фундаторів теорії й практики фізичного виховання на Буковині по праву слід віднести Омеляна Поповича. За словами І. Карбулицького, саме “...він допровадив буковинську народну школу до небувалої висоти, якою не може похвалитися ніяка проча руська країна”, отож можемо назвати його “сміло батьком руського народного шкільництва на Буковині” [2, 4]. Практична діяльність педагога на різних посадах (учитель, крайовий інспектор, перший директор іспитової комісії для народних і виділових шкіл, редактор різних українських видавництв) щораз наштовхувала його на проблеми фізичного виховання в закладах освіти регіону, що діяли на той час.

У шкільних підручниках і статтях на педагогічні теми О. Попович активно обстоює принципи і правила здорового способу життя буковинців, незалежно від їхнього віку, сам активно дотримується навичок гармонійного співіснування з довкіллям, будучи учнем учительської семінарії та членом таємного студентського товариства “Согласіє”. Особливо актуалізував питання фізичного виховання й фізичної культури у художніх творах з освітніх проблем: оповіданнях “Злий приклад”, “Істина мати”, казках “Мужик і смерть”, “Медвідь”, книгах для молоді “Хлопці-садівники”, “Із життя цесаря Франца”, “Чума горілчана” та ін.

Основні ідеї щодо покращення освітньої практики педагог оприлюднив у творах, які сьогодні складають його науково-методичну спадщину з питань педагогіки і методики організації навчально-виховного процесу в школі: “Що може школа”, “Із школи для школи”, “Дещо про виховання” та ін. Проблеми буковинського шкільництва й виховання дітей у сім'ї педагог розв'язував, опираючись на загальнолюдські цінності, знання й повагу до національної культури, рідного народу. Здебільшого в його працях знаходимо аналіз умов і принципів забезпечення успішного навчання в школі.

Власні ідеї, погляди, що стосуються фізичного виховання і підтверджені історичним досвідом, тогочасні педагоги викладали у своїх працях та застосовували у практичній роботі. Показовим до теми дослідження вважаємо працю вчителя гімнастики Франца Грілліча в державному навчальному педагогічному закладі м. Чернівці. Практик із багаторічним стажем роботи в народних школах, він упродовж десяти років вивчає досвід фахівців з різних регіонів імперії, своїх колег, збирає матеріал для посібника саме для оприлюднення на регіональному рівні. Його “Методика навчання гімнастики за навчальними планами, передбаченими для шестикласних народних шкіл на Буковині” (1899 р.) стала практичним посібником не тільки для вихованців педагогічного училища, а й для вчителів усього регіону. Проте необхідно зазначити, що від початку листування з повітовими радами, дирекціями навчальних закладів, крайовою радою щодо видання підручника пройшло 10 років.

Основною ідеєю авторської праці є обмеження тривалості й кількості стройових та вільних вправ, порівняно з іншими підручниками, а також (особливо у вправах на снарядах) врахування місцевих та регіональних особливостей. Ф. Грілліч зробив спробу розташувати вправи в окремих видах, дотримуючись принципу поступовості, додавши методичні вказівки, зразки команд, окремо для хлопців і дівчат. Прихильник чіткого визначення і професійної термінології, він використав ряд скорочень, з поясненнями, а саме: “Abst. – відстань, дистанція; В. – наказ” та ін. [8, 74].

Висновки. Підсумовуючи, визначимо погляди педагогів на фізичну культуру в неподільній єдності з іншими чинниками формування загальної культури особистості. Цінність фізичного виховання, на думку згадуваних вище педагогів, полягала не лише в зміцненні здоров'я й запобіганні захворюванням, а й у зміцненні духу кожної особистості. Визначено необхідність упровадження фізичного виховання як обов'язкової структури навчальних програм. У подальшому слід проаналізувати погляди інших освітян та фахівців з цього питання.

Література

1. Волошин А. О соціальному вихованню. – Ужгород: Друк. акційного т-ва “Унію”, 1924. – 53 с.
2. Карбулицький І. І. Рідний батько // Буковина (Додаток). – 1901. – Ч. 152. – С. 4–6.
3. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. – Париж; Філадельфія; Дітройт: Зелена Буковина, 1956. – 965 с.
4. Окопний А. М. Фізичне виховання в спадщині українських педагогів (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.): Дис. ... канд. пед. наук. – Л., 2001. – 197 с.
5. Пенішкевич О. І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок XX ст.): Монографія. – Чернівці: Рута, 2002. – 520 с.
6. Франко Т. Розвій руханки серед українців. – Л., 1925. – 16 с.
7. Grillisch F. Methodik des turn-unterrichtes. – Czernowitz: Buchdruckerei Emil Kanarski in Czernowitz, 1899. – 86 s.

Анотації

Розглянуто погляди А. Волошина на необхідність та обов'язковість фізичного виховання молоді, проаналізовано погляди педагога та громадського діяча О. Поповича. Показовою щодо теми дослідження вважаємо працю вчителя гімнастики Франца Грілліча в державному навчальному педагогічному закладі м. Чернівці. Практик з багаторічним стажем роботи в народних школах, він упродовж десяти років вивчав досвід фахівців з різних регіонів імперії, своїх колег, збирав матеріал для посібника саме з метою оприлюднення на регіональному рівні.

Ключові слова: фізичне виховання молоді, форми організації фізичного виховання, гімнастика.

Рассмотрены взгляды А. Волошина на обязательность и необходимость физического воспитания молодого поколения, проанализирован вклад педагога и общественного деятеля О. Поповича. Высветлена работа учителя гимнастики Ф. Гриллича в государственном педучилище г. Черновцы. Практик с многолетним стажем, он на протяжении 10 лет изучал опыт специалистов с целью сбора информации для пособия.

Ключевые слова: физическое воспитание молодежи, формы организации физического воспитания, гимнастика.

Glances A. Voloshina are considered In article on need of the physical education growing generations, is made analysis to activity O. Popovicha. Certain importance of the work bucovina's teacher Franca Grillicha: practical person with perennial length of service robots in public school, he on length ten years studies the experience a specialist from miscellaneous region Austrian-Hungarian empire, the european colleague.

Key words: physical education of youht, form of organiation of physical education, gymnastic.